

NISPORENI ANILOR 1918-1929 – OGLINDA VIETII CULTURALE ȘI SPIRITUALE A BASARABIEI INTERBELICE

Dr. hab. Ion CHIRTOAGĂ
Institutul de Istorie al AȘM

NISPORENI OF THE 1918-1929 – THE MIRROR OF THE CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE OF INTERWAR BESSARABIA

Summary. After 1918, the Romanian authorities have promoted a policy of administrative, social and cultural-spiritual unification with the old kingdom of the communities from the new provinces, including Bessarabia. In this regard, the example of Nisporeni is quite suggestive. Here it has been introduced the language of the majority of the Romanian population in administration, schools, churches, etc. There have been repaired the schools and churches buildings, which had not been renovated throughout the First World War. New educational institutions have been founded. New buildings for schools have been erected. It has been introduced the compulsory primary education, being explained to parents that it was imperative that their children regularly attend the school, in order to obtain good knowledge, which in the future would be useful for them. The schools have been equipped with inventory, teaching personnel, books, notebooks, etc. Over ten years, which had passed from the Great Union, the cultural and spiritual life from Nisporeni and other cities of Bessarabia went into normality, the representatives of each ethnicities being able to develop in natural national conditions without being corseted by rigid policies of imperial origins.

Keywords: Keywords: education, culture, national house, village, patriotic education

Rezumat. După 1918 autoritățile române au promovat o politică de unificare administrativă, socială și cultural-spirituală a localităților din noile provincii, inclusiv din Basarabia, cu vechiul regat. Sugestiv în acest sens este exemplul localității Nisporeni. Aici a fost introdusă limba populației românești majoritare în administrație, școli, biserică ș.a. Au fost reparate clădirile școlilor, bisericilor, care nu fuseseră renovate pe tot parcursul Primului Război Mondial. S-au deschis noi instituții de învățământ. Au fost înălțate edificii pentru școli. S-a introdus învățământul primar general obligatoriu, părinților explicându-li-se, că era imperios necesar ca odraslele lor să frecventeze regulat școala, să obțină cunoștințe trainice, care pe viitor urmau să le fie utile în viața. Școlile au fost completate cu inventar, cadre didactice, cărți, caiete ș.a. Pe parcursul a zece ani, care trecuseră de la Marea Unire, viața cultural-spirituală din Nisporeni și din alte localități ale Basarabiei a intrat în normalitate, reprezentanții fiecărei etnii putând să se dezvolte în condiții naționale firești fără a fi încorsetați de politici rigide de sorginte imperială.

Cuvinte-cheie: învățământul primar, cultură, Casa Națională, comună, educație patriotică.

Dominația îndelungată străină de sorginte imperială rusă a lăsat în spațiul de la est de Prut o moștenire precară în domeniul culturii, inclusiv al învățământului. La ședința „Sfatului Țării” din 26 februarie/11 martie 1918, reprezentantul comunității evreiești Sluțchi a declarat franc: „Învățământul (de la est de Prut – n.n.) e într-un stadiu embrionar. Aceasta, desigur, este rezultatul unei lungi perioade de rusificare și de înăbușire a spiritului național al populației...” [1]. La 10 iunie, Guvernul Provizoriu a dispus ca școlile să treacă în sfera de administrare a zemstvelor și primăriilor.

În cele ce urmează vom elucidă evoluția culturii și a învățământului din localitatea Nisporeni pe fundalul procesului de dezvoltare a acestui domeniu important în circumscripția cu același nume și al regiunii Basarabia în perioada interbelică, care în amintirea contemporanilor a rămas ca o lumină

strălucitoare în lungul tunel, apărut după 28 iunie 1940 în regiunea mult pătimită.

După unire s-au constituit premise pentru ameliorarea instruirii publice în domeniul rural. În 1918, Direcția instrucțiunii publice a Basarabiei a elaborat concepția sa în chestiunea naționalizării școlii medii, potrivit căreia fiecare etnie avea dreptul să-și învețe copiii în limba maternă. A urmat decretul regal din 9 ianuarie 1919, prin care școlile primare din Basarabia au fost trecute în subordonarea Ministerului Instrucțiunii și Cultelor din România, iar cadrele didactice basarabene au devenit salariații acestui minister. Însă rezolvarea decretului în totalitatea sa a durat. La nivel local urmau să fie întreprinși pași hotărâți în acest sens, deoarece în condițiile de arondare a structurilor administrative locale apăreau noi chestiuni de soluționat.

În această perioadă un rol important în dezvoltarea învățământului din Basarabia l-a jucat Asociația corpului didactic din regiune, care s-a impus deja prin primele decizii elaborate. Comitetul Central al Asociației s-a pronunțat ferm pentru implementarea în Basarabia a învățământului din vechiul regat prin reorganizarea sistemului local de instruire, introducerea în procesul de instruire a limbii materne și democratizarea școlii. Măsurile erau binevenite, deoarece în urma reformelor efectuate în vechiul regat la începutul secolului al XX-lea de către Spiru Haret, titularul Ministerului de resort, sistemul de instruire român devenise unul dintre cele mai moderne în Europa. În anul de învățământ 1919/1920, o comisie a Asociației, sub egida directorului general de instruire, a pregătit documentele respective privind orientarea pedagogilor de la est de Prut în sistemul de instruire românesc.

La 26 ianuarie 1919, Ștefan Ciobanu, directorul instrucțiunii publice din regiune, menționa că în baza decretului regal din 9 ianuarie toate școlile primare din Basarabia erau transferate sub auspiciile exclusive ale Ministerului Instrucțiunii Publice. De aici rezultă că autoritatea școlară de la est de Prut devenea și reprezentantul ministerului de resort. Pentru o anumită perioadă de timp, comitetele și consiliile didactice se suspendau, iar dosarele școlare de la zemstvă și primăria (Chișinău) urmau a fi transmise revizorilor de resort. La 18 martie al aceluiași an, Directoratul Instrucțiunilor publice a înaintat prefecturii Chișinău o cerere potrivit căreia acesta urma, împreună cu autoritățile locale, să pună transportul necesar la dispoziția inspectorilor școlari în timpul deplasării lor în teritoriu. În aceeași ordine de idei, la 23 iunie 1919, Directoratul Instrucțiunii Publice din Basarabia, reiterând faptul că în 1917 școlile parohiale fuseseră scoase din subordonarea bisericilor locale, cerea autorităților eclesiastice să nu se amestece direct în procesul de instruire.

Într-o situație destul de grea se găseau sediile școlilor, deoarece în timpul Primului Război Mondial nu s-au alocat bani pentru construirea și repararea lor. La aceasta se adăuga lipsa de cărți și rechizite școlare, imperios necesare în procesul de învățământ. În raportul său din 4 iunie 1919, Th. Ionescu-Dore, subprefectul plasei Nisporeni, menționa: „Școlile ... lasă de dorit foarte mult. Pe de altă parte, localurile improprie, lipsa de cărți și de îmbrăcăminte cum și drumurile noroioase au făcut ca școlile să fie prea puțin frecventate. Așa că la o inspecție a școlilor din Nisporeni, trei dintre ele le-au găsit încuiate cu trei săptămâni înainte de vacanța Paștilor. Se impune doar o cât mai grabnică și radicală reparație la școli, mai ales că sunt comune ca Frăsinești și altele, care

au localuri de școală foarte bune, însă nefind terminate se deteriorează de tot” [2].

Chiar și în atare condiții deloc simple autoritățile române erau decise să dea un impuls suplimentar învățământului din Basarabia pentru a nu fi inferior celui din restul țării. După părerea subprefecturii, „învățământul obligatoriu și odată cu aceasta amendarea părinților este tot atât de necesar ca și propaganda ce trebuie s-o facă învățătorii în sat, sfătuind părinții să și trimită copiii la școală” [3]. Din relatările aceluiași oficial ar reieși că o anumită perioadă de timp, școlile din plasă nici n-au funcționat, mai ales în sfera extrașcolară: „Activitatea extrașcolară a învățătorilor este redusă la minimum posibil. Aici însă au scuze foarte puternice, întrucât este primul an sau, mai bine zis, jumătate de an, căci consiliile școlare au început după Anul Nou în majoritatea comunelor. Nu generalizez, căci am găsit în multe comune învățători care au lucrat mult de tot, au organizat cercuri școlare și au avut școli de adulți. Să sperăm însă că cursurile pedagogice cum și înlăturarea unora din lipsurile de până acum ca localurile improprie, lipsa de cărți și altele să dea rezultatele ce (le) dorim fiecare” [4].

La 27 mai 1919, revizorul școlar al județului Chișinău a prezentat un tablou cu numărul învățătorilor. În cele 69 de localități ale circumscripției activau 116 de învățători, inclusiv la Ciuciuleni 7, Nisporeni, Scoreni câte 6, Cărpineni, Lozova, Vărzărești 5, Vălcineț, Vorniceni 4, Hâncești, Lăpușna, Pârjolteni, Sădova 3, Ciorăști, Horodiște, Nemțeni, Scoreni 2 ș.a. Prin urmare, la Nisporeni erau mai puțini învățători decât la Ciuciuleni (cu unul), dar mai mulți decât la Cărpineni (cu doi) și Hâncești (cu trei) deși erau centre ale volostelor respective.

Se apropia un nou an de învățământ și autoritățile forțau lucrările de reparație pentru ca elevii să-și poată continua instruirea în condiții mai bune decât în anii precedenți. Aceasta se vede limpede din raportul lui Th. Ionescu-Dore din 10 octombrie 1919: „În câteva rapoarte din timpul vacanței școlare, am arătat starea deplorabilă, în care se găsesc localurile de școală, cerând a se accelera reparațiunile lor și a se înzestra cu mobilă. De abia zilele acestea a ajuns echipa de lucrări pentru repararea școlilor din comuna de reședință (Nisporeni – n.n.). Totuși aici în comună și în câteva comune mai mari, s-au făcut reparațiuni mici cu concursul necondiționat al autorităților, iar cele mai multe din ele au nevoie de reparațiuni mici și, mai ales, de mobilier. Unele din ele sunt neîncăpătoare față de numărul copiilor din comună în etate de școală și, deci, neigienice” [5]. În continuare subprefectul se oprește la neajunsurile din anumite școli din plasă, inclusiv la lipsa inadmisibilă de veceuri.

Una din preocupările principale ale autorităților române era în continuare racordarea sistemului de învățământ din Basarabia la cel din țară, o atenție deosebită acordându-se remunerării învățătorilor, care constituie veriga principală a instruirii școlare. După o cercetare minuțioasă a stării învățământului din regiune, la începutul anului 1921 comitetul central al Asociației corpului didactic basarabean și-a prezentat concluzia ministerului de resort. La rândul său, ministerul a adoptat decizia ca toți pedagogii basarabeni, care până la 4 august 1918 au activat în baze legale în sistemul respectiv, urmau să fie încadrați în grade didactice și salariați ca și cei din vechiul regat. Membrii corpului didactic, care nu cunoșteau suficient limba română, erau obligați să-și aprofundeze cunoștințele în timpul cursului de vară. În anii 1918 – 1923, sistemul basarabean de învățământ a fost restructurat în strictă concordanță cu legislația țării, luându-se, bineînțeles, în considerare și unele particularități locale. Aici se avea în vedere, în primul rând, componența națională și socială a populației dintr-o comună ori alta a regiunii [6].

Anul de învățământ 1919/1920 în plasa Nisporeni a început cu o oarecare întârziere. În pofida acestui fapt, școlile erau frecventate de un număr mare de învățăcei. Copiii erau instruiți deja în limba română, un fenomen curios pentru satele basarabene, în care decenii la rând populația băștinașă majoritară învăța într-o limbă străină. De asemenea, se organizau cursuri speciale pentru adulți, frecventate în fiecare școală de câte 40-50 de participanți la acest proces benevol. Ulterior, mulți adulți localnici, care anterior învățaseră să scrie cu caractere chirilice, scriau deja cu grafie latină. Aceasta se vede limpede și din raportul subprefecturii plasei Nisporeni din 18 aprilie 1920, în care se menționa că școala făcuse mari progrese. Elevii, cu mici excepții, frecventau regulat școala din localitate, învățând cu mare trageră de inimă în limba maternă. După 3-4 săptămâni de învățatură, elevii claselor întâi citeau deja pe carte. În școală învățătorii organizau măsuri culturale cu părinții, care ascultau cu mult interes și mândrie când odraslele lor reciteau vreo poezie ori povesteau cu mult tâlc vreo întâmplare hazlie [7].

Începând cu 1 aprilie 1921, în Basarabia a fost introdus învățământul primar general obligatoriu de la vârsta de 7 până la 16 ani. Pentru implementarea acestei legi în condițiile unei localități rurale fusese prevăzut un termen de 5 ani. Aici se cere de menționat faptul că în fosta Uniune Sovietică o lege similară a fost adoptată cu un deceniu mai târziu decât în Basarabia.

Conform prevederilor legii menționate din România, toți copiii de vârstă școlară urmau să fie încadrați

în învățământul primar. Școala primară din România era compusă din două cicluri: în primul (de patru ani) elevii obțineau cunoștințe elementare, iar în al doilea (de trei ani) – o pregătire profesională în domeniul agriculturii, meseriilor și comerțului. De asemenea, era prevăzut cursul școlar obligatoriu pentru tinerii de 12-18 ani care nu absolviseră primul ciclu al școlii primare de 4 ani. După absolvirea școlii primare, cei care aveau capacități intelectuale și posibilități materiale își urmau studiile în gimnazii și licee.

Pentru completarea permanentă a corpului didactic cu învățători profesioniști, în Basarabia funcționau școli normale (pedagogice), în 1927, în regiune fiind înregistrate deja 10 instituții de acest fel. Studiile în școlile secundare erau cu plată (în special, pentru copiii din familiile înstărite). Pentru instruirea tinerilor basarabeni dotați și dornici de carte statul român acorda un anumit număr de burse. Măsurile întreprinse de statul român au permis ca școala din Basarabia treptat să se completeze suficient și stabil cu învățători bine pregătiți profesional și cu o înaltă ținută civică.

În sistemul de instruire un rol important îl juca comitetul școlar, care gestiona procesul de soluționare a chestiunilor materiale referitoare la organizarea sistemului de învățământ din localitate. La 13 aprilie 1921 a fost organizată adunarea generală a locuitorilor din Nisporeni. În procesul-verbal al adunării se menționa: „Noi membrii Adunării Generale din comuna Nisporeni sub președinția (primarului – n.n.) Leon Lupei asistat de Andrei Ghețiu și Carsicova Maria, secretar de ședință, ne-am întrunit în localul școlii nr. 3 din comuna Nisporeni și cu majoritatea de voturi am ales ca membri ai Comitetului școlar comunal pe domnii Gheorghe Ețcu, Gheorghe Artenie, Ioniță Prosirie, Ion Canuda și preotul Iulian Lvovschi” [8].

În 1920, în județul Chișinău erau 180 de școli, în care lucrau 230 de învățători. În comuna Nisporeni, volostea și subprefectura cu același nume erau 4 școli, în care activau 6 învățători. În calitate de învățători în școala nr. 1 lucra Zubcova Elena, în școala nr. 2 – Lvovschi Sofia, în școala nr. 3 – Carsicova Maria, în școala nr. 4 – Țupa Mihail, Popova Eugenia și Dodu Alexandra [9]. În școală se mai resimțeau urmările Primului Război Mondial, când în locul bărbaților plecați pe front erau angajate în serviciu cu prioritate persoane de gen feminin.

În anul de învățământ 1921/1922 instruirea s-a început la timpul respectiv, ceea ce rezultă din raportul subprefecturii plasei Nisporeni din 14 noiembrie 1921: „Școlile au deschis cursurile încă în luna septembrie. Însă în cele mai multe comune

frecvența e foarte mică, părinții nu-și trimit copiii la școală și de cele mai multe (ori) cauza este însuși învățătorul care (nu se) învoiește a se coborî în mijlocul sătenilor pentru a-i convinge de utilitatea învățământului căci mulți dintre ei voiesc a comanda sătenilor pentru a-și trimite copiii la școală” [10]. Cum până la 1918 instruirea în satele basarabene se efectua într-o limbă străină (rusă) etniei majoritare a regiunii, mulți părinți, mai ales din familii cu venituri modeste, nu-și trimiteau copiii la școală din considerentul că știința de carte nu aduce niciun folos omului simplu, preferând să-i antreneze în lucrările de câmp. Se cerea o muncă de explicație pentru părinți din partea învățătorului cum că un om instruit se descurcă mai bine în viață decât un necărturar.

Treptat și biserica din Basarabia se încadra în spectrul social al statului român, provocând tot mai puține reclamații din partea unor reprezentanți ai populației. La 14 noiembrie 1921, subprefectura menționa că în plasa Nisporeni „sentimentul religios se menține încă la nivelul din trecut. Și cu toate că în plasa noastră nu au fost (cazuri ca – n.n.) primarul sau autoritățile polițienești să aducă la cunoștința populației legea privitoare la taxele ce trebuie plătite preotului pentru diferite slujbe religioase. Și cu toate că nici adresa arhiepiscopiei prin care ni se aduce la cunoștință că aceia lege nu e aplicată în Basarabia unde preoții fac acele servicii cu totul gratuit, nu este conformă cu adevărul, totuși am constatat cu plăcere că reclamațiunile contra preoților s-au rărit foarte mult în ultimul timp” [11].

După încheierea lucrărilor agricole, cea mai mare parte a părinților își trimiteau regulat copiii la școală. Către timpul arătat școlile erau asigurate cu lemne pentru foc. În acest sens menționa și ajutorul de subprefect al plasei Nisporeni, care la 11 noiembrie 1922 a vizitat localitatea sa de reședință: „Școlile își urmează cursurile regulat. Combustibilul pentru iarnă s-a adus în toate școlile” [12] din comună.

În școli se efectua și o muncă culturală amplă în rândurile adulților. La 7 februarie 1923 subprefectul plasei menționa că „școlile își urmează cursurile în mod regulat și odată cu începerea vacanței (de iarnă – n.n.) cursurile culturale și-au (re)luat activitatea. Școlile de adulți funcționează în mod regulat în toate comunele și sunt frecventate de foarte mulți locuitori” [13]. Iar la 6 martie 1923 el a prezentat prefecturii două adeverințe de primire a medaliilor „Crucea Serviciului Credincios” semnate de dl Ioniță, președintele volostei Nisporeni, și de dl Grigore Dulepa, secretar [14].

La 2 august 1923 comunitatea rurală Nisporeni a decis ca primăria să utilizeze 45 de mii de lei în

vederea construirii ori cumpărării unui local pentru școala medie din localitate. De asemenea, ea a hotărât ca 8 200 de lei să fie utilizați pentru închirierea unui local și achiziționarea mobilierului necesar pentru școala de fete din localitate, care urma să se deschidă în curând. Primarul Vasile Robu trebuia, de asemenea, să transfere banii alocați comitetelor școlare respective pentru a le gestiona, adică să efectueze cheltuielile necesare [15].

În 1923, la Nisporeni au fost înregistrate mai multe instituții culturale. Printre acestea au fost nominalizate o școală medie, 4 școli primare, un spital de stat, farmacie, medic de plasă, moașă de circumscripție, medic veterinar, agent veterinar, 2 biserici ortodoxe și 2 sinagogi. În Nisporeni de Jos se afla biserica „Sf. Voievozi”, ridicată în 1817 din piatră în locul uneia din lemn care se ruinase. În Nisporeni de Sus se afla biserica „Sf. Voievozi”, ridicată în 1864 din piatră [16].

La 25 ianuarie 1924, dr. C. Angelescu, titularul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor din România scria: „Școala și biserica sunt stâlpii pe care se realizează trăinicia unui popor. Ele trebuie să păstreze arca verticală a intereselor statului și să se confunde cu scopul și speranța neamului, de aici – și rolul lor de apărare, de stăvilare împotriva tuturor curentelor de destrămare națională, de strajă neadormită la păstrarea și apărarea patrimoniului național” [17]. În continuare, oficialul explică importanța legii învățământului recent adoptată, la elaborarea căreia el își adusesese obolul: „Legea învățământului primar din 1924 dă cea mai largă latitudine învățământului ca să mai adauge de la el, cu consimțământul organelor școlare și altceva nou, necesar vieții locale, chiar dacă aceasta lipsește din programa analitică a învățământului. Legea învățământului primar prevede școală primară integrală cu 7 clase și șapte ani de studii... Numai acei elevi capătă titlul de absolvenți ai școlii primare, care absolvă cele 7 clase complete” [18].

În acești ani s-a schimbat puțin și componența corpului didactic din Nisporeni. O parte din învățători au plecat de la școlile din Nisporeni, fiind înlocuiți cu alte persoane. În anul de învățământ 1923/1924 au fost înregistrați învățătorii Moroșanu Vasile, Țupa M., învățătoarele Blanc Ana, Cameneva Maria, Dodul A., Lvovschi Sofia, Popova E., Zubova Elena. În același an au mai fost înregistrați preoții parohi Lvovschi Iulian, Dodul Ștefan, medicul Blanc Efimie [19].

Însă numărul intelectualilor din localitate era cu mult mai mare. În 1925/1926 au fost înregistrați avocații Darie I. F. și Movilă Petru. Din personalul medical din Nisporeni, în afară de Blanc mai sunt nomina-

lizați medicul-veterinar Platonov, moașele Derevici Maria, Petrașcu Valentina, Radzivil Elena ș.a. [20].

La 24 aprilie 1924, subprefectura plasei Nisporeni a abordat în fața prefecturii chestiunea inaugurării unei școli de meserii: „În raza subprefecturii este nevoie de a se înființa o școală de muncă (de meserii – n.n.) în comuna Nisporeni, comuna cea mai mare din plasă, însă nu avem local... Vă rugăm a interveni... ca pe lângă școala medie din comuna Nisporeni să se înființeze, cel puțin, o clasă sau două de meserii negăsindu-se un alt local separat pentru școala de muncă” [21].

Revenind la comitetul școlar din comună, menționăm că la 24 iunie 1924 în Monitorul oficial a fost promulgată legea învățământului primar, al cărui articol 162 prevedea că în sarcina comunei și a acestui comitet se afla: a) A construi, a repara și a întreține localul de școală și locuința directorului; b) A dota și întreține mobilierul școlar; c) A înzestra școala cu materiale didactice; 4) A îngriji de curățenie, încălzire și iluminatul localurilor școlilor și încălzirea locuinței directorului; 5) A da sumele necesare pentru cheltuielile mărunte de cancelarie și a procura registrele și imprimantele obligatorii; 6) A plăti oamenii de serviciu necesari; 7) A ajuta școlarii săraci, dându-le cărți, haine, înființând cantine școlare [22].

Din acest document important se vede limpede că statul român, adoptând legea despre învățământul primar obligatoriu, a pus în sarcina organelor administrative locale obligația de a asigura școala cu tot ce este necesar pentru activitatea ei, de la ridicarea clădirii acesteia până la remunerarea servitoarei și cumpărarea materialelor didactice. Mai mult decât atât: elevii din familiile socialmente vulnerabile erau asigurați cu masă și cămine. Aceasta infirmă miturile istoriografiei sovietice că în perioada interbelică acces la învățătură aveau doar copiii din familiile înstărite.

Unii din locuitorii satului Nisporeni făceau parte din Comitetul școlar județean. La 19 decembrie subprefectura plasei Nisporeni ruga prefectura județeană ca deputatul Ețcu Gheorghe „...să se prezinte la ședința acestui Comitet în ziua de 22 decembrie a. c. ... în localul zemstvei județene...” [23].

Primăriile, fiind responsabile de lucrările de reparație a localurilor școlare, erau supravegheate de autoritățile de stat superioare. La 7 octombrie Ion Dănilă menționa că „școlile și-au început cursurile, în afară de școala din Nisporeni de Jos, care cere reparație... Până la finele acestei luni (urmează – n.n.) să se termine reparațiile și (învățătorii – n.n.) să înceapă cursurile... Bisericile sunt în bună stare, afară de cea din Nisporeni de Jos, care este în reparații, însă peste puțin timp se va termina. Clerul își face datoria” [24].

Către anul 1925 se ameliorase situația din școli, cel puțin, în timpul iernii elevii frecventau regulat lecțiile. La 4 februarie 1925 subprefectura relatează: „Școlile își urmează cursul regulat, toți copiii înscriși au urmat cursurile, frecventează regulat (lecțiile – n.n.) la școală, învățătorii depun toată stăruința pentru învățarea copiilor de la sate” [25]. Însă cu începerea lucrărilor de primăvară situația se modifică radical. La 7 aprilie 1925 subprefectura relatează deja cu îngrijorare: „...Copiii înscriși la școală nu urmează regulat acele cursuri, fiind sustrași de părinți pentru muncile agricole. Diriginții școlilor au luat măsuri pentru amendarea părinților care nu-și trimit copiii regulat la școală, din care cauză primim dese reclamațiuni din partea părinților amendați. Am luat măsuri de propagandă pentru părinții elevilor pentru a-și trimite copiii regulat la școală” [26].

Din unele informații lapidare se poate constata faptul că în rândul persoanelor mature se întâlneau oameni care sub ocupația imperială rusă n-au frecventat școala, rămânând analfabeți. Aceștia erau, cu prioritate, din familiile socialmente vulnerabile. Spre exemplu, din cei 68 de capi de familie, care în luna august 1925 au primit porumb ca ajutor material, s-au iscălit doar Iancu Clinberg de origine ebraică, restul punându-și amprentele degetelor. La fel a făcut-o și unul din membrii comitetului de aprovizionare [27].

În Nisporeni se construiau localuri noi pentru școli. La 26 februarie 1926 prefectura județului Lăpușna raporta superiorilor că „în ultimii 4 ani (1922 – 1925) în satul Nisporeni a început să se construiască o școală cu 4 ani de clasă, o cancelarie și locuința pentru învățători. Până la întocmirea raportului s-a cerut piatră, dar încă nu a început lucrul” [28] de construire a obiectelor menționate.

Autoritățile române acordau o atenție specială celebrării sărbătorilor naționale și de an. La 16 decembrie 1925, în Nisporeni a sosit prefectul județului Lăpușna Mihai Vuia, care i-a convocat pe toți funcționarii și intelectualii locali și au „hotărât de comun acord pentru formarea pomului de Crăciun, la care va lua parte întreaga inteligență din raionul plasei Nisporeni, cum și școlile și întreaga populație din comuna Nisporeni, s-a fixat ziua de 29 decembrie a.c. pentru sărbătoarea pomului de Crăciun” [29]. Pe parcursul vizitei s-a constatat faptul că preotul Lvovschi a cerut lui Dumitru Ion Tulbure taxă de cununie 120 lei, după care a mai cerut încă 400 lei pentru același serviciu divin. S-a decis ca reclamantul să fie cununat în prima duminică după Crăciun, urmând ca acest caz să fie adus la cunoștința arhiepiscopului. Învățătorii s-au plâns că unii „locuitori îi tulbură în exercițiul funcțiunii lor. S-a dat ordin șefului de secție și primarului a lua măsuri legale contra acestor locuitori” [30].

În lista alegătorilor din 27 septembrie 1925 au fost incluși și câțiva reprezentanți ai clerului și intelectualității locale, cum ar fi preotul Lvovschi Iulian – 64 de ani, învățătorii Lvovschi Trofim – 37, Albu Andrei – 41, agentul veterinar Magher I. D. – 50, medicul veterinar Platonov Theofant – 43, agentul sanitar Radzvil Toader – 40, haham (capul comunității evreiești) Șehtman Alter – 60, cântărețul Tent Toader – 28 [31]. Din lista prezentată aici și ceva mai jos se vede limpede, că intelectualitatea din localitate era formată din reprezentanții diferitelor domenii, comunități etno-religioase și vârste, atât tinere cât și în etate.

În localitate se afla un spital pentru tratarea oamenilor din comună și din localitățile apropiate. Într-un proces-verbal din 31 august pretorul Gheorghe Pițigoi menționa că „în comună este un spital cu 25 paturi bugetare. Cazuri de boli epidemice nu sunt. În spital sunt câțiva bolnavi care urmează tratamentul pentru diferite boli cronice” [32]. Același lucru a menționat pretorul și peste câteva săptămâni, mai adăugând că bolnavii erau hrăniți bine [33].

În lista alegătorilor din 1927 au fost menționați învățătorii Donicuț Șt. Fluor (născut în 1894), Guțu Andrei Nic. (1895), Toma Cosma Constantin (1901), Albu Andrei (1886), Vintilescu Corneliu (1901), medicul Blanc Efimie Moise (1869), preoții Dodul Ștefan Vas. (1867), Lvovschi Iulian Prof. (1861), studentul Dodul Andrian Șt. (1902), muzicantul Mititel Toader (1876), agentul veterinar Magher Ion N. (1876), cântărețul Iahu Ion Vas. (1881) [34].

Vara, când elevii se aflau în vacanță, se efectuau lucrări de reparații în clădirile școlilor. Într-un proces-verbal din 13 septembrie pretorul Gheorghe Pițigoi relatează: „Școlile nu funcționează, elevii fiind în vacanța de vară. Dl primar va da tot concursul ca... să se facă reparațiile necesare pentru localurile școlii. Sume pentru construirea localurilor de școală nu sunt prevăzute în bugetul comunal” [35]. La 6 octombrie pretorul cerea primăriei să înceapă căratul pietrei pentru construirea localului nou de școală. La 11 noiembrie Gheorghe Pițigoi menționa că școlile funcționau „în mod regulat cu un număr de 545 copii de școală” [36]. Însă pretorul în continuare cerea să fie accelerat căratul pietrei în vederea ridicării unui nou local de școală. Gheorghe Pițigoi, revenind la acest subiect la 2 decembrie 1927, cerea primarului să intensifice eforturile primăriei în vederea cărătului pietrei pentru școală [37].

În fiecare an, în bugetul comunal erau prevăzuți bani pentru susținerea activității învățământului și culturii. Bugetul comunal pentru anul financiar 1927/1928, spre exemplu, prevedea cheltuieli pentru întreținerea școlii de meserii (76 094 lei), pentru

serbările naționale (16 196 lei), pentru procurarea costumului național (5 810 lei), contribuțiunile comitetului școlar pentru întreținerea publică 14 % din totalul veniturilor ordinare (23 340 lei) ș.a. [38].

În 1929 a apărut posibilitatea transmisiei la Nisporeni a programelor de radiodifuziune. În ziua de 5 martie a acestui an primăria s-a adresat preturii cu rugămintea de „a interveni pe lângă prefectura județului Lăpușna ca să se aprobe instalarea unui aparat de radio ce se întrebuița numai pentru propagandă culturală. Totodată, avem onoarea a vă raporta că aparatul este cumpărat de un grup de intelectuali din localitate” [39]. Demersul susținut de pretură a ajuns la prefectură, care la 8 aprilie 1929 a răspuns pozitiv la doleanțele intelectualilor din Nisporeni de a avea în comună un aparat de radio autorizat: „Aprobăm primăriei comunei Nisporeni instalarea unui aparat de radio în condițiunea să aibă autorizațiunea oficiului poștal Chișinău” [40].

La 14 iulie 1929, la Nisporeni a avut loc o șezătoare culturală și de propagandă națională cu intrare gratuită a Asociației Culturale „Astra Basarabeană”. Ea făcea parte dintr-o serie de 67 de șezători culturale și de propagandă națională din județul Lăpușna [41].

Inițiative de ordin cultural veneau și din partea minorităților naționale din comună. La 21 decembrie prefectura scria preturii că în aceeași zi a primit o petițiune „...prin care dl Erihin Șafer, locuitor din comuna Nisporeni, rugându-vă să binevoiți a ne da avizul Dumneavoastră atât asupra cererii de față, cât și asupra hotărârii locuitorilor din acea comună” [42]. După câte se poate vedea, autoritățile române erau deschise, fiind gata să susțină intențiile reprezentanților populației majoritare, cât și ale minorităților naționale, de a diversifica formele de manifestare culturală din localitate.

În așa mod, după zece ani de administrație românească, viața culturală din Nisporeni, ca și din alte localități ale Basarabiei, a intrat în normalitate. Reprezentanții fiecărei etnii din regiune puteau să se dezvolte în condiții naționale firești, nefiind încorsate de politici rigide de sorginte imperiale.

BIBLIOGRAFIE

1. Citat după: Cojocaru Gh. Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923), Chișinău, 1997, p. 147.
2. ANRM, f. 339, r. 1, d. 25, f. 96 verso.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. Ibidem, f. 130.
6. Ibidem, d. 8, f. 174, 271, 329.
7. Ibidem, d. 55, f. 1 verso, ANRM, f. 1772, r. 1, d. 4, f. 60.
8. ANRM, f. 339, r. 1, d. 266, f. 170.
9. Ibidem, d. 58, f. 3 verso, 5.

10. Ibidem, d. 155, f. 5 verso.
11. Ibidem.
12. Ibidem, f. 44.
13. Ibidem, d. 209, f. 15-15 verso.
14. Ibidem, f. 51.
15. Ibidem, f. 190.
16. Dicționarul Statistic al Basarabiei, Chișinău, 1923, p. 268-269.
17. ANRM, f. 339, r. 1, d. 1902, f. 154 verso.
18. Ibidem, f. 156 verso.
19. Anuarul „Socec” al României Mari, Vol. II (1923-1924), p. 112.
20. Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură, 1925-1926, p. 2358.
21. ANRM, f. 339, r. 1, d. 266, f. 207
22. Ibidem, f. 258.
23. Ibidem, f. 209.
24. Ibidem, d. 258, f. 19.
25. Ibidem, d. 364, f. 46.
26. Ibidem, f. 125.
27. Ibidem, d. 327, f. 77-78.
28. Ibidem, d. 587, f. 91.
29. Ibidem, d. 316, f. 3.
30. Ibidem, f. 3 verso.
31. Ibidem, d. 306, f. 118-134.
32. Ibidem, d. 638, f. 20.
33. Ibidem, f. 45 verso.
34. Ibidem, d. 736, f. 4-20.
35. Ibidem, d. 638, f. 45.
36. Ibidem, f. 115 verso.
37. Ibidem, f. 43, 94.
38. Ibidem, d. 10 398, f. 4-5.
39. Ibidem, d. 1032, f. 37.
40. Ibidem, f. 31.
41. Ibidem, d. 1003, f. 36-36 verso.
42. Ibidem, f. 276.

Cezar Secieru. *Infinit de albastru*, 2013, ulei pe pânză, 100 × 100 cm